

Træsnittene med saltproduktion i »De re metallica« (1556)

Af Jens Vælle

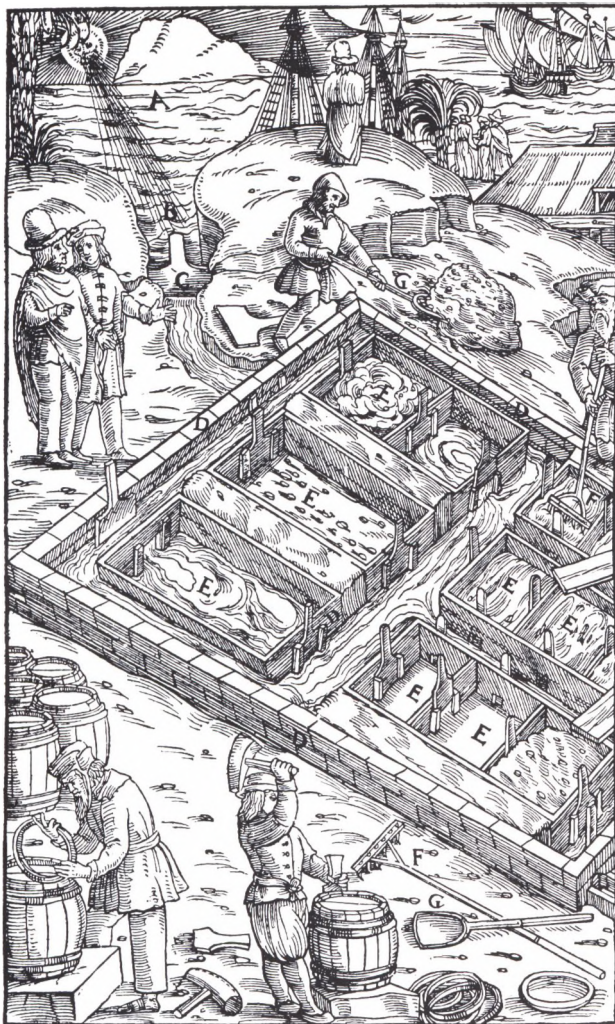
Georg Bauer (tysk: bonde), der i sine trykte værker kaldte sig med den latinske form Georgius Agricola regnes for grundlæggeren af mineralogien. Han blev født 24. marts 1494 i Glauchau i Sachsen få km vest for Chemnitz. I en alder af 20 blev han optaget på universitetet i Leipzig, hvor hans senere mangesidige studier blev indledt med filosofi, filologi og teologi. Efter tre år på universitetet blev han lærer, senere rektor i Zwicau, få km syd for fødebyen. I 1522 flyttede han tilbage til Leipzig for at studere medicin og naturvidenskab. Et par år opholdt han sig i Italien ved forskellige universiteter. I 1526 vendte han tilbage til Zwicau, i 1527 blev han udnævnt til stadslæge i den lille by Joakimsthal (Jáchymov) en dagsrejse fra fødebyen i de bøhmiske Erzgebirge midt i et af Europas mest driftige metalminedistrikter. Tiden her gik – når lægegerningen tillod det – med at besøge omegnens miner og indsamle litteratur. Et resultat af de praktiske og teoretiske studier blev bogen »Bermannus sive de re Metallica«, som udkom 1530 i Basel ved forlæggeren Froben. Agricola forlod antagelig Joakimsthal i 1531. De næste par år synes han igen at have benyttet til rejser – for at studere minedrift? – indtil han i 1533 blev stadslæge i Chemnitz, hvor han faldt til ro. Tiden gik herefter med omfattende studier, som udmøntede sig i en lang række lærde værker. I perioder bestred han stillingen som borgmester. Han døde 21. november 1555. Året efter udkom hans hovedværk om bjergværksdrift »De re me-

tallica libri XII«, som han havde arbejdet på i mere end 20 år.

Bogen i stort, flot format blev – som flere af Agricolas bøger – trykt hos Froben i Basel. De 12 kapitler omhandlede vidt forskellige aspekter af bjergværksdrift og råstofudvinding. Saltproduktionen behandles sammen med bl.a. glasmageri i kapitel 12. Som vanligt er teksten her udarbejdet med udgangspunkt i personlige erfaringer, ligesom illustrationerne for en stor dels vedkommende må skyldes Agricolas aktive indsats. Gennem de omfattende moderne studier af bogens lange tilblivelseshistorie ved vi, at forskellige tegnere, en enkelt navngivet Blasius Wefringer, 1551-53 omsatte de tidligere udførte skitser i detaljerede udgaver, samtidig med at den omfattende tekst blev revideret. 1553 blev det samlede råmateriale sendt til Froben i Basel, hvor de nær 300 træsnit blev udført af bl.a. R.M. Deutsch (1525-1571) og Z. Specklin (1530-1576). Blot 12 (RMD) og 1 (ZS) snit er signeret – heriblandt ingen af de 8 visende saltproduktion. Trykningen af den omfangsrige bog trak ud, og Agricola nåede ikke at se den færdig før sin død.

Allerede i 1557 udkom en tysk udgave, og i 1561 den anden latinske version, 1563 kom den på italiensk. Alle tre udgaver skyldes Froben, som jo besad træstokkene. Disse overgik senere til Ludvig König, ligeledes forlægger i Basel, som i 1621 udgav både en latinsk og en tysk

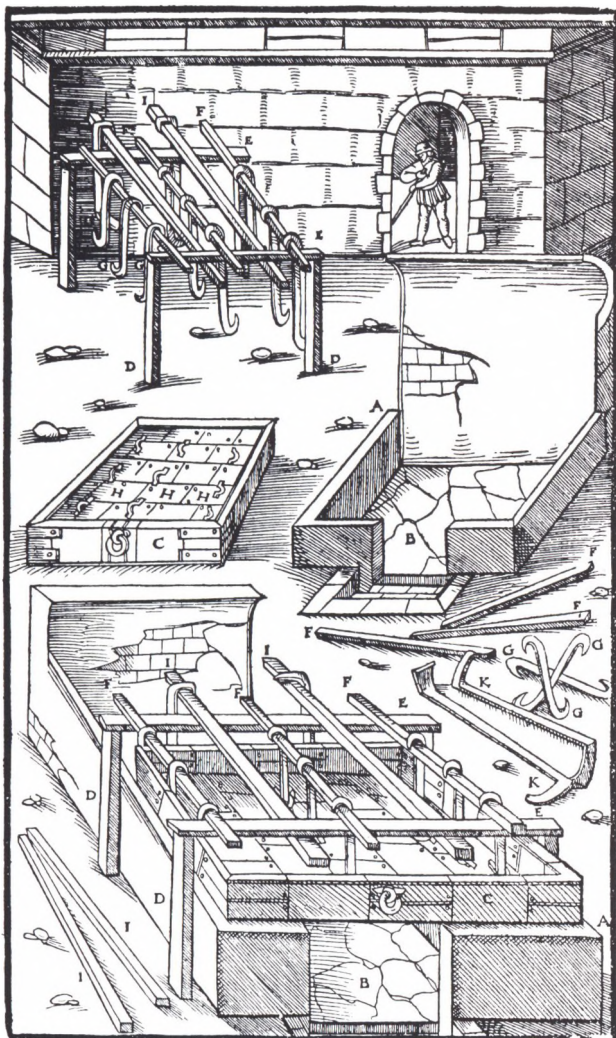
Fortsættes side 114

A: Hav; B: Indsø; C: Sluse; D: Kanaler; E: Saliner; F: River; G: Skovle.

A: Huse; B: De maled skilte på dem; C: Det første afsnit i dem; D: Det mellemste; E: Det bageste; F: De to vinduer i den bageste væg; G: Det tredje vindue i taget. H: Brønden; I: En anden slags brønd; K: Målekarret; L: Bærestang. Bærernes gaffelformede stok, i hvilke de anbringer bærestangen, når de er trætte.

A: Ildstedet; B: Fyringshullet; C: Panden; D: Stolpe, der er nedgravet i jorden; E: Stolpe der hviler på førnævnte stolper; F: Korte træstænger; G: Små jernstænger med krog; H: Øskner; I: Lange træstænger; K: Store jernstænger med krog.

A: Økse; B: Mål; C: Tønde; D: Mester; E: Dreng; F: Hustru; G: Træspader; H: Brædder; I: Kurve; K: Slev; L: Rive; M: Strå; N: Bøger; O: Beholder med blod; P: Kande med øl.

◀ A: Dam; B: Krukker; C: Øseske; D: Pander; E: Tang.

A: Kedler; B: Trefod; C: Dyb øseske.

A: Grube; B: Kar som saltagen ledes ind i; C: Øseske; D: Øse, der er sat på en stang, som er tappet ind i øsen.

udgave. Samme forlag ved Emanuel König udgav i 1657 en fjerde latinsk udgave med benyttelse af de nu 101 år gamle stokke, som derved kom i brug for sidste gang. Flere af udgaverne findes på Universitetsbiblioteket i København.

Illustrationerne er udført med et væld af detaljer, som gennem vedføjede nummereringer med tilhørende forklaringer supplerer den noget tunge tekst. Afsnittet i 12. kapitel om saltproduktion er forsynet med 8 snit, der viser de forskellige udvindingsformer, som *Agricola* beskrev. De gengives her med forklaringerne oversat fra den latinske udgave. »*De re metallica*« er aldrig oversat til dansk, men i forbindelse med de igangværende undersøgelser af saltproduktionen på Læsø har lektor ved Odense Universitet, Jacob Isager, udarbejdet en foreløbig oversættelse af saltafsnittet (se foregående artikel note 175). En færdig udgave med sproglige og kulturhistoriske kommentarer er planlagt til udgivelse i 1994 – 500-året for *Agricola*s fødsel.

I dette århundrede er der udkommet flere oversættelser med kommentarer. Her skal blot nævnes den engelske ved ægteparret Herbert Clark & Lou Henry Hoover (London 1912, fotografisk optryk New York 1950) og den tyske ved Carl Schniffner m.fl. (Berlin 1928, 2. og 3. udg. Düsseldorf 1953 og 1961, billigbogsudgave 1977) samt den (øst)tyske ved Georg Fraustadt & Hans Prescher (Berlin 1974). – Den latinske førstestudgave er udgivet i faksimile (Brüssel 1967).

A: Stort kar; B: Spuns; C: Balje; D: Dyb øseske; E: Små tønder; F: Pande.